

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako **bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan** argazkiak, **herriz herri**

Sestao, 1960-2010

(Bigarren edizioa)

2016ko azaroa

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizkidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketan argazkiak,
herriz herri

Sestao, 1960-2010

Bigarren edizioa

2016ko azaroa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

Aurkezpena. 6

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**.

1. ETAm-k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 9
 2. Segurtasun-indarrek bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 15
-

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**. 19

Erabilitako iturri eta zerrendak. 23

Aurkezpena

2015eko irailaren 4an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak jendaurrean aurkeztu zituen “Euskal kasuan izandako bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan argazkiak, herriz herri (1960-2010)” izeneko dokumentuak. Guztira, 130 liburuxka dira, beste horrenbeste udalerriri buruzkoak. Ekitaldia egin zen Gogora – Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren egoitzan, Iñigo Urkullu buru zela, eta, han, liburuxka hauek banatu zitzaizkien alkateei.

Erretratu bakoitzak 1960 eta 2010 bitartean herri bakoitzean gertatu diren indarkeriazko heriotzen inguruan dagoen informazioa ematen du; betiere euskal kasuarekin lotuta dauden edo egon daitezkeen heriotzei buruzkoa. Helburua da memoriari buruzko udal-politika sustatzeko informazioa ematea, eta biktimengana eta haien senitartekoengana hurbiltzea. Egia esan, berehalakoan nabaritu zen dokumentu horiek udalen esku utzi izanaren eragina. Izan ere, 2014arekin alderatuta, laukoiztu egin zen 2015eko azaroaren 10ean Memoriaren Eguna ospatu zuten udalen kopurua.

Lehen edizio haren aurkezpenean argi adierazi zenez, bildutako kasuetatik gehienetan, dagoen informazioa bat dator eta nahikoa da. Dena den, kasu batzuei buruz, batez ere hirurogeiko hamarkadan, hirurogeita hamarreko hamarkadan eta laurogeiko hamarkada oso hasita zegoen arte izandakoetan, ez dago nahikoa informaziorik edo bertsio kontraesankorrek eta datu nahasgarriak agertzen dira; horrenbestez, oraindik ezin da azken ondorioa atera. Alde horretatik, beraz, azpimarratu zen lan hori ezin zela behin betiko amaitutzat eman, eta zabalik zegoela osatuz joateko.

Aurkezpena egin zenetik, ekarpen eta kontsulta ugari egin dituzte eraginpekoek, udalek zein herritarrek. Eta ohar horiei esker, asko hobetu da hasierako dokumentua. Hala, hartutako konpromisoa garaiz bete ahal izan da, eta prest da bigarren edizioa: 2016ko azarotik, udalen esku da, eta herritarrek ere eskura dezakete Gogoraren eta Bakegintza eta Bizikidetzako Idazkaritza Nagusiaren weguneetan.

Data horretatik aurrera eta bi webgune horietan, beste informazio-gune bat ireki da, “Aitortutako biktimak” izenburupean: informazio zehatza ematen du lege-arau baten babesean errekonozitu diren biktimei buruz. Terrorismoaren biktimei dagokienez, 1960tik aitortutako kasuak biltzen ditu, biktimei erreparazioa egiteko onartu diren legeak oinarritzat hartuta: 29/2011 Legea, 32/1999 Legea (Estatuko araudia) eta 4/2008 Legea (araudi autonomikoa). Funtzionario publikoek bizitzeko eskubidea urratu dieten biktimei dagokienez, 107/2012 Dekretuak aitortutako kasuak jaso dira, 1960tik 1978ra bitartekoak.

Aitortutako biktima horiez gain, badira aitortzeke dauden biktimak ere. Horietako asko datozen urteotan uztailaren 28ko 12/2016 Legea garatu zain daude: Eusko Legebiltzarrean onartu berri da, Euskal Autonomia Erkidegoan giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko. Beste kasu batzuk, berriz, ez daude argi ikerketarik egin ez zelako, bertsio kontrajarriak daudelako, urraketak nork edo zergatik egin zituen argi ez dagoelako edo ebazpen judizialaren zain daudelako.

Puntu honetan, beraz, bi datu-baseak elkarren osagarri dira. “Aitortutako biktimak” izeneko gunean, lege baten babesean aitortpena jaso duten biktimei buruzko informazioa biltzen da. *Udal-erretratuak* ez dira biktimei errekonozimendu ofiziala emateko agiri ofizialak, informazioa ematekoak baino. Zerrenda horretan, aitortutako biktimei buruzko informazioa ematen da, batetik, eta prozedura judizial bidez edo lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez aitortpena jaso zain dauden biktimena ere bai, bestetik.

60/147 Ebazpena da nazioarteko zuzenbideak biktimei zuzendutako politikak egiteko duen bitartekorik garrantzitsuen; Nazio Batuen Batzar Nagusiek onartu zuten, 2005ean. Ebazpen horren 9. artikuluan berariaz jasota dago pertsona bat biktimatzat hartuko dela, alde batera utzita kasua judizialki erabat argitu den ala ez. Horrela izan ez balitz, terrorismoaren edo bestelako indarkerien biktimak ezin izango lirateke biktimatzat hartu, baldin eta kasu horiek epaitu edo argitu gabe baleude, eta, ildo horretatik, ezin izango litzaeke erreparaziorik egin errekonozimendu-lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez.

Ez dira sartu *Udal Erretratu* hauetan nazioarteko zuzenbidearen estandar horien arabera bizitzeko eskubidearen urraketatzat hartu ezin daitezkeen kasuak, gertatutako unean zegoen indarkeria testuinguruarekin lotura zuzena izanik ere. Hor sartzen dira suizidioak, istripuak, indarkeriazko ekintza batean gertatutako heriotzak, polizia-kidegoen artean egindako ustekabeko tiroak...

Oinarri horien gainean, *Udal Erretratuak* egiteko, biktimei buruz argitaratuta dauden zerrenda guztiak aztertu dira: Barne Ministerioak, Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak, biktimen elkarteek, komunikabideek zein egile partikularrek egindakoak. Udalerrri bakoitzeko liburuxkan sartu dira hala bere lur-eremuan izan diren biktimak, nola, ekintza bera beste nonbait gertatuta ere, herri horretakoak diren edo bertan bizi diren biktimak.

Bi ataletan egituratu da edukia: lehenengoan, bizitzeko eskubidearen urraketa nahikoa frogatutzat dagoen kasuak jasotzen dira, egileen eta hurrenkera kronologikoaren arabera antolatuta. Bigarrean, berriz, nahikoa argitu ez direla-eta kalifikazio hori behin betiko baietsizat ezin eduki dezaketen kasuak biltzen dira.

EAEko udalek adierazitako behar batetik sortu zen lan hau; izan ere, memoria-ekitaldiak sustatzeko orduan, ez zuten nahikoa informazio udalerrian izandako biktimei buruz. Dokumentu honek tresna erabilgarria izan nahi du udal-arduradunek memoriari buruzko proiektuak egiteko orduan herriko informazio guztia eskura izan dezaten.

Azken batean, iraganean nozitutako terrorismoaren eta indarkeriaren aurrean memoria kritikoa bultzatzeko betebeharrak instituzionalari erantzutea da kontua. Biktimen oroimena bizirik iraunarazteko memoria, eta orainaldian eta etorkizunean giza eskubideekiko behin betiko konpromisoa helarazten duena, bereziki, bizitzeko eskubidearen eta pertsonen duintasunaren errespetuarekiko konpromisoa.

Garrantzitsua da argi izatea memoriaren politika publiko baten helburua ez dela *omenaldiak* egitea. Bi helburu nagusi ditu, eta zentzu sozial eta politiko sakonagoa dute helburu horiek: biktimei dagokienez, gertatutakoa gogoraraztea, jasan zuten bidegabekeria aitortzea, eta haienganako elkartasuna adieraztea beste behin ere, eta, gizarteari dagokionez, berriz, gogoeta kritikoa sustatzea iraganean gertatutakotik berriz ere gertatu behar ez duenaz hausnartzeko, edo, aitzitik, gertatutako horretatik azpimarratu behar denaz hausnartzeko.

Liburuxka hauetako bakoitza berriz ere gertatu behar ez duenaren eta ahaztu behar ez denaren erretratu da. Dokumentuaren izenburuan *erretratua* hitza jasotzen da, erretratuak gizakiaren irudia erakusten duelako; aurpegia, begiak eta espresioa dituelako. Erretratuak pertsona jakin bat irudikatzen du; izen, abizen, familia, lagun, istorio, amets eta proiektuak dituen pertsona jakin bat. Biktimen sufrimendu bidegabekia hezur-mamitzen duten aurpegiaren erretratua duzu dokumentu hau.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

1. **ETAm**-k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

Julio Santiago Expósito Pascual

Data: 1980/06/20.

Adina: 23 urte.

Non jaioa: Sestao (Bizkaia).

Bizilekua: San Diego kalea, Sestao.

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Merkataria.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Familiak zeukan Expósito jostundegitik irtetean, Sestaon.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua. Biktima aitarekin zihoan etxera bazkaltzera eta eraso-tzaileek aita baztertu eta metraileta batekin egin zioten tiro.

2

Agustín Martínez Pérez

Data: 1982/03/22.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: La Bañeza (León).

Destinoa: Sestaoko komisaria (Bizkaia).

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Polizia-inspektorea.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Sestaoko Rancho Chileno jatetxearen barruan.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Beste hildako bi ere egon ziren: Cristina Mónica Illaramendi Ricci, tirokatu zizuten inspektoreekin bazkaltzen zebilena, eta Alfonso Maside Bouzo polizia-inspektorea. Beste bi inspektore zauritu egin ziren, gradu desberdinetan: Miguel Ángel Cabezas Fernández eta Miguel Ángel Fernández Martínez. Tiroen trukean, hanka batean zauritu zen ETA komandoko kideetako bat, Enrique Letona Viteri.

3

Alfonso Maside Bouzo

Data: 1982/03/22.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: Baños de Molgas (Ourense).

Destinoa: Sestaoko komisaria.

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Polizia-inspektorea.

Egiletza: ETAm.

Lekua: Sestaoko Rancho Chileno jatetxearen barruan.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Beste hildako bi ere egon ziren: Cristina Mónica Illarramendi Ricci, tirokatu zituzten inspektoreekin bazkaltzen zebilena, eta Agustín Martínez Pérez polizia-inspektorea. Beste bi inspektore zauritu egin ziren, gradu desberdinetan: Miguel Ángel Cabezas Fernández eta Miguel Ángel Fernández Martínez. Tiroen trukean, hanka batean zauritu zen ETA komandoko kideetako bat, Enrique Letona Viteri.

4

Cristina Mónica Illarramendi Ricci

Data: 1982/03/22.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: Buenos Aires, Argentina.

Bizilekua: Santurtzi (Bizkaia).

Lanbidea, kargua, beste batzuk: Ingeles-irakaslea Bere familiarterko batzuen zen lokal batean metrailatutako inspektoreetako baten laguna.

Egiletza: ETA (m).

Lekua: Beste lau polizia-inspektorerekin bazkaltzen zegoen, Sestaoko (Bizkaia) Rancho Chileno jatetxeko mahai berean.

Prozedura: Su-arma bidezko atentatua.

Datu gehiago: Biktimaz gainera, bi inspektore erail zituzten: Agustín Martínez Pérez eta Alfonso Maside Bouzo. Beste bi inspektore zauritu egin ziren, gradu desberdinetan: Miguel Ángel Cabezas Fernández eta Miguel Ángel Fernández Martínez. Tiroen trukean, hanka batean zauritu zen ETA komandoko kideetako bat, Enrique Letona Viteri.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

2. **Segurtasun-indarrek** bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

Juan Manuel Iglesias Sánchez

Data: 1977/01/09.

Adina: 15 urte.

Non jaioa: Huelva.

Bizilekua: Sestao (Bizkaia).

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Industria Maisutzako ikaslea. Babcock Wilcow enpresako langile baten semea, Comisiones Obreras sindikatuari afiliatua.

Egiletza: Gutxiegitasun kardiobaskularra estres-egoera batean. Guardia Zibila joan zenean, lurrean aurkitu zuten, aurpegia ubelduta eta handituta.

Lekua: Guardia Zibilaren kargetatik iheska ari zen, Sestaoko barneko patio batean, eta babes-teko ahaleginetan zebilen, billarren areto bat indarrez utzarazi ondoren. Gurutzetako Ospitalera hilik heldu zen.

Prozedura: Kargak ke-poteekin eta gomazko pilotekin, Begoñako elizan ixtea ekarri zuen manifestazio baten amaierako adierazpena irakurtzen zen bitartean.

Datu gehiago: 1977/01/11ko *El País* egunkariak zera argitaratu zuen: “indar publikoa indar handiz erabili zen”, “etengabe ari ziren tabernak eta atariak husten”, “lekuko askok zioten sekula Sestaon ikusitako jarduketarik gogorrena izan zela”... Bere hileta-elizkizunetan, apaizak esan zuen “herriaren iritzi orokorra dela egoera arruntetan Juan Manuel ez zatekeela igandez hilko (...). Izuz ere hil daiteke”. Eusko Jaurlaritzaren aitortza jaso du, ekainaren 12ko 107/2012 Dekretuaren bidez.

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**

1

Gonzalo Pequeño Moyano

Data: 1977/10/14.

Adina: 21 urte.

Bizilekua: Sestao (Bizkaia).

Lekua: Lutxanan (Barakaldo), Bilboko Zorrotza auzotik gertu, goizaldeko 01:00ak aldera.

Prozedura: Trafiko-istripua, su-arma baten tiroen ondorioz.

Datu gehiago: Argibide urriko kasua. Biktimaren anaia –Luis Javier, 16 urtekoa– zauritu egin zen. Ohar ofizialaren arabera, autoa egun batzuk lehenago lapurtutakoa zen, eta Guardia Zibilak botatako tiroetatik bakar batek jo zuen gidariaren ate azpian. Ibilgailuak farolaren kontra jotzeak eragindako zauri larriengatik hil zen Gonzalo Pequeño, bi anaiak makurtu egin baitziren Guardia Zibilaren tiroak saihesteko. 1970 eta 1979 artean, 15 pertsona hil eta 25 zauritu ziren horren antzeko kontroletan. Ordu batzuk lehenago, ETAk atentatu bat egin zuen Villabonan (Gipuzkoa). Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubideen Zuzendaritzaren *Asmo politikoko indarkeriaren ondoriozko giza eskubideen urraketen biktimak* txostenean jasota dago kasu hori (2008ko ekaina).

2

Felipe Carro Flores

Data: 1978/06/26.

Adina: 15 urte.

Non jaioa: Gurutzeta (Barakaldo, Bizkaia).

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Ikaslea. Zortzi neba-arreben bigarrena.

Egiletza: Guardia Zibilaren Zerbitzuen Zentro Operatiboaren ibilgailu baten agenteak.

Lekua: Larriki zauritua ezkerreko hemotoraxean, Sestaoko Alfonso de Churruca plazan; hilik heldu zen Gurutzetako Ospitalera.

Prozedura: Antza denez, tiro egin zioten identifikatzeko unean zeuden autoarekin ihes egiten saiatu zirenean (1978/06/27ko *El País*). 04:45ak inguru ziren (1978/06/27ko *El País*).

Datu gehiago: Euskal Kontseilu Nagusiaren Herrizaingo Sailak adierazpen bat zabaldu zuen eta, bertan, indarrez kritikatu zuen indar publikoen jarduketa gertakari horietan. Antzera azaldu ziren euskal ezkerreko hamahiru alderdi (1978/06/27ko *El País*). Boterearen abusua eta indarraren erabilera desegokia edo neurritz kanpokoak salatuz, bai eta inpunitatea ere, "ekintzen izaera politikoaren agerikoa dena" (ikus Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubideen Zuzendaritzaren *Asmo politikoko indarkeriaren ondoriozko giza eskubideen urraketen biktimak* txostena, 2008ko ekaina).

Erabilitako iturri eta zerrendak

- ABC: *ABC Especiales, Todas las víctimas del terror*, www.abc.es/especiales/eta/victimas
- Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez y Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa, Madril, 2010.
- Arartekoa: *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta*, Eusko Legebiltzarrari egindako txosten berezia, 2009ko ekaina.
- Argituz (Giza Eskubideen Aldeko Elkarte), www.argituz.org
- Arovite, Valentin de Foronda Gizarte Historiarako Institutua (UPV-EHU). www.arovite.com/bases-de-datos/
- AVT (Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.avt.org
- Barne Ministerioa. www.interior.gob.es/
- Calleja, Jose Maria; Sanchez-Cuenca, Ignacio: *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima*, Adhara, Madril, 2006.
- Covite (Euskal Herriko Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.covite.org
- Egin: *Anuarios 1977-1982 eta Anuarios 1982-1997*.
- El Correo. <http://especiales.elcorreo.com/2006/eta/index.html>
- El País: *Las Víctimas*. www.elpais.com/especial/eta/victimas.html
- Euskal Memoria Fundazioa: *Datu-basea*. www.euskalmemoria.com
- Eusko Jaurlaritza. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Fernando Buesa Blanco Fundazioa (dokumenta- zio- eta ikerketa-zentroa). www.fundacionfernandobuesa.com
- Fonseca, Carlos (koord.). 1960. eta 2014. *urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua*. Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egina. Eusko Jaurlaritza. 2014ko abendua.
- Giza Eskubideen Zuzendaritza: *Motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketen eta sufrimendu bidegabeen biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es
- Juan March Fundazioa. Espainiako trantsizioari buruzko Linz artxiboa. CEACS. www.march.es/ceacs/biblioteca/proyectos/Linz/

- Lazkaoko Beneditarren Fundazioaren Dokumentaziounea. www.lbfundazioa.org
- Libertad Digital: *In Memoriam: No olvidar lo inolvidable*. www.blogs.libertaddigital.com/in-memoriam/
- Marrodan, Javier; Araluce, Gonzalo; Garcia de Leaniz, Rocio; Jimenez, Maria: *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra 1960-86*, Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2013.
- Nuñez, Luis (koord.): *Euskal Herria y la Libertad* (8 lib.), Tafalla, Txalaparta, 1993.
- Pulgar Gutierrez, Belen: *Víctimas del Terrorismo: 1968-2004*, Madril, Dykinson, 2004.
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa. www.fundacionvt.org
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa: *Asesinatos de ETA en Álava*. www.alava.net
- Terrorismoaren Biktimei Laguntzeko Zuzendaritza: *Kontrolatu gabeko taldeen, eskuin muturreko taldeen eta GALen terrorismoak eragindako biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.interior.ejgv.euskadi.net/r42440/es/contenidos/informacion/informacion_documentos_interes/es_document/adjuntos/informe%20final.pdf
- Vasco Press Agentzia: "Crónica de documentación y actualidad", 1.176. alea, 2004ko abuztua.
- Zenbait egunkari: *ABC, Berria, Deia, Diario de Noticias, Egin, El Correo, El Diario Vasco, El Mundo, El País, Euskaldunon Egunkaria, Gara, Hitza, La Razón, La Vanguardia, Noticias de Álava, Noticias de Gipuzkoa*.